

Talveen liittyviä tunteita saariston arjessa – kirjeitä ja päiväkirjoja jäiden keskeltä

Riina Haanpää ja Laura Seesmeri

Tarkastelemme artikkelissamme kahden aikakauden ja saaristopaikkakunnan asukkaiden talveen liittyviä tunteita ja talven vaikutuksia arkeen ja sosiaaliseen kanssakäymiseen. Huomasimme kumpainenkin omia kirje- ja päiväkirja-aineistoja lukiessamme, että talviolosuhteet ja erityisesti jäätilanne muokkaavat saaristolaisten tunnerekisteriä ja talviolosuhteista kertominen on hyvin affektiivista. Tällä tarkoitamme sekä tunteikkuutta tavassa, jolla talvesta ja jäädä kerrotaan, että olosuhteiden synnyttämiä tunteita ja tuntemuksia. Puhumme affekteista emmekä pelkästään tunteista, sillä näin kiinnitymme vastaavuroiseen vaikutukseen: siihen, miten talvi ja jää vaikuttavat ja miten kokija vaikuttaa.

Aineistona käytämme Porin Reposaaressa eläneen Urho Saralehdon päiväkirjoja vuosilta 1933, 1934 ja 1949¹ sekä eteläisessä Nauvossa Borstön saarella eläneen Erna Anderssonin kirjeitä ystävättärelleen 1940-luvulta aina 1970-luvulle saakka.² Keskitymme esittelemään henkilökohtaisten biografisten lähteiden tarjoamia mahdollisuuksia syventyä affektiivisiin tutkimuskysymyksiin: Millaisia tunteita talvesta ja jäädä kirjeet ja päiväkirjat välittävät? Mitä talvi ja jää merkitsevät saaristolaisten elämässä? Minkälaisia yhteneväisyyksiä ja eroja talven olosuhteet tuovat tarkastelemamme kahden saaristolaisen elämään? Pohdimme myös, miten luemme näitä aineistoja affektiivisellä otteella (Wetherell 2012, 20; Ljungström 2020, 166; Rinne ja Olsson 2020, 313).

Aineistot ovat valikoituneet omien aikaisempien tutkimushankkeidemme myötä. Kirjoittajista Laura Seesmeri on tarkastellut Borstön saarta maisemantutkijan silmin. Saari on hänelle tuttu. Hän on asunut siellä kesiä ja ympäri vuoden ja ollut läheisessä kirjeenvaihdossa Erna Anderssonin naapurien ja sisaren kanssa. Kymmeniä Erna Anderssonin kirjoittamia kirjeitä on arkistoitu Svenska Litteratursällskapetin (SLS) arkistoon. Kirjeet ovat avoimesti luettavissa ja käytettävissä tutkimuslähteinä arkiston käyttöehtojen mukaisesti. Kirjeaineistoon ei ole asetettu erityisiä käyttörajoituksia. (SLS:n arkiston käyttö säännöt.) Riina Haanpää puolestaan on tehnyt Reposaaressa yhteisölähtöistä muistitietotutkimusta jo vuodesta 2014 ja

1 Urho Saralehdon aineistoon viitataan lyhenteellä US ja päiväkirjan muistiinpanojen päivämäärillä.

2 Erna Anderssonin aineistoon viitataan lyhenteellä EA ja päivämäärällä, mikäli se on tiedossa. Alkuperäiset kirjeet ovat ruotsinkielisiä. Tämän artikkelin sitaattien suomennokset ovat artikkelin kirjoittajien laatimat.

osallistunut siten yhteisön oman historian tallentamiseen ja kirjoittamiseen.³ Saarelaisten aktiivisuus oman menneisyytensä äärellä johti myös Urho Saralehdon pojan luovuttamaan isänsä kirjoittamat päiväkirjat käyttöömme, sillä hän koki ne merkityksellisiksi lähteiksi kertomaan menneisyyden reposaarelaisten jokapäiväisestä elämästä. Kirje- ja päiväkirja-aineistot eivät näin jää tarkastelussamme irrallisiksi dokumenteiksi, vaan pystymme asettamaan ne laajempiin kulttuurihistoriallisiin ympäristöihin. Käytämme myös kirjoittajien todellisia henkilö- ja paikkatietoja. Olemme valinneet tällaisen tavan toimia, sillä näiden tietojen häilyttäminen veisi kirjoittajilta tekijyyden ja toimijuuden.

Artikkelissamme esittelemme ensin kirjoittajat ja saaristopaikkakunnat ja avaamme kirjeiden ja päiväkirjojen luentaa ja niihin liittyviä tutkimuseettisiä kysymyksiä. Tämän jälkeen paneudumme kirjeiden ja päiväkirjojen tilanteisuuteen eli siihen, miten ne piirtävät esille kirjoittajien talvista arkea, kirjoittamisen motiiveja ja tunteita jäiden eristyksessä kahdella paikkakunnalla 1930-luvun alusta 1970-luvulle. Käymme läpi saarelaisten talveen ja jäihin liittyviä tunteita sekä jäiden luomaa mahdollisuutta saaren ulkopuolisiin ihmissuhteisiin, vuorovaikutukseen muun maailman kanssa ja moninaisesti liikkumisen ja elinkeinojen mahdollisuuksiin. Kiinnitämme erityistä huomiota talven ja jään ennalta arvaamattomuuteen ja sen synnyttämiin tunteisiin aina toiveikkudesta huoleen ja pelkoon. Lopuksi syvennymme vielä talven synnyttämiin tunnerekistereihin.

Kaksi saaristopaikkakuntaa, kaksi kirjoittajaa

Saaristolaisuus ja saariston talviolosuhteiden kokemukset ovat Reposaaressa ja Borstössä muotoutuneet osin erilaisiksi niiden maantieteellisten sijaintien vuoksi. Reposaaari on ollut yksi Porin kaupunginosa ja omavarainen yhdyskunta monisatapäisine asukkaineen, elinkeinoineen, kouluineen ja harrastusmahdollisuuksineen, kun taas kaukana ulkosaaristossa sijaitseva Borstö on ollut vain parin suvun asuttama pieni kalastajayhteisö. Molempien yhteisöjen elämä on kuitenkin keskittynyt merelle, sen suomiin elinkeinoihin ja mukanaan tuomiin olosuhteisiin. Ympäriällä avautunut meri on aina ollut tekijä, joka antaa elannon mutta joka myös vaatii tuntemisen ja tietämisen, miten sen armoilla eletään ja toimitaan. Avaamme seuraavaksi näitä kahta kirjoittamisen paikkaa ja kirjoittajien elinolosuhteita kertomalla ensin Erna Anderssonin kotisaaresta ja sen jälkeen Urho Saralehdon kotipaikasta.

Erna Andersson syntyi Borstön Södergårdin tilan perheeseen vuonna 1917. Hänellä oli yksi sisar, joka syntyi vuonna 1922. Molemmat sisaret asuivat koko ikänsä Borstön saarella kalastajan vaimoina. Erna avioitui sodan jälkeen saareen linnoitustöihin tulleen miehen kanssa. He saivat kaksi poikaa. Erna kuoli vuonna 1979 sairastettuaan pitkään. Nuorena Paraisilla kotitalouskoulua käydessään Erna tutustui Birgitiin, joka sittemmin muutti Helsinkiin. Birgit työskenteli muun muassa raitiovaunukuljettajana ja teatterissa. Heidän ystävyytensä jatkui läpi elämän, ja Erna kirjoitti Birgitille säännöllisesti kirjeitä. (Seesmeri 2023, 101.)

Borstö on entisen Nauvon kunnan eteläisin asuttu saari. Se on tunnettu myös nimillä Lövä ja Vrakö. Nykyisin käytössä oleva nimi viittaa saaren sijaintiin, joka on kaukainen eli *borttersta*

3 Digitaalisen kulttuurin, maiseman ja kulttuuriperinnön tutkinto-ohjelmassa toteutettiin vuosina 2014–2017 tutkimushanke, jossa kartoitettiin Reposaaaren menneisyyttä ja reposaarelaisten omaa historiaa. Hankkeen tuotoksena valmistui vuonna 2017 teos *Kertomusten Reposaaari*, jonka toimittivat tutkimushankkeen vetäjät Riina Haanpää ja Eeva Raike. Hanke sai jatkoa vuonna 2020, jolloin Haanpään ja Raiken johdolla ryhdyttiin työstämään pääasiassa yhteisölähtöisen muistitietotutkimuksen keinoin julkaisua *Kertomusten Reposaaari II* (tulossa).

muihin asuttuihin saariin nähden. Saaren asuttamiseen ovat vaikuttaneet alueen hyvät pyyntivedet. Jo ennen vakituista asutusta 1700-luvun puolivälissä saassa ja sen läheisyydessä asui kausipyynnin mukaisesti kalastajia ja hylkeenpyytäjiä (Seesmeri 2023, 97). Borstön, kuten muunkin ulkosaariston, asuttamiseen on myös liittynyt valtiovallan asutusmääräyksiä Ruotsin vallan aikaan. Niiden avulla on pyritty turvaamaan postin kulku, majakoiden toiminta sekä haaksirikkojen pelastustyö. (Granqvist 2018, 135; Huhtamies 2018, 10; Kaukainen 2018, 76–77; myös Seesmeri 2023, 97–98.)

Borstö on sen asuttamisesta lähtien säilynyt talonpoikaisena kahden kalastajasuvun kotisaarena, jossa elinkeino on pohjautunut pyyntikulttuuriin ja omavaraiseen kotieläinten pitoon. Tärkein pyyntikalala ja talouden valuutta on ollut silakka, jota suolattuna ja myöhemmin savustettuna on käyty myymässä rannikon kaupungeissa. 1900-luvulla borstöläiset ovat myös pyytäneet lohta kauempanakin kotivesistä, muun muassa Reposaaaren edustalla Selkämerellä. Myös erilaiset kuljetustyöt ovat työllistäneet borstöläisiä 1900-luvun puolesta välistä alkaen. Saari säilyi kuitenkin syrjäisenä: se sai puhelinlinjan vasta 1960-luvulla, yhteysalusliikenteen 1970-luvulla ja sähkön 1990-luvulla. (Seesmeri 2023, 98.) Nämä rajalliset yhteydet ulkomaailmaan tekivät talvesta ja jääolosuhteista aivan erityisiä. Ne joko edesauttoivat tai hankaloittivat liikkumista ja loivat näin helpotusta tai pelkoa.

Ernan kirjeitä nuoruudenystävälleen Birgitille on arkistoituna säilynyt koko Ernan aikuiselämän ajalta. Kirjoittamisvälit vaihtelevat paljon. Välillä hän on kirjoittanut lähes päivittäin ja toisinaan kirjeiden välillä on saattanut olla kuukausienkin taukoja. Puhelimen tuleminen saarelle ja ystäväysten tapaamiset kesällä ovat tuoneet kirjoittamiseen pidempiä taukoja. Kirjeet ovat yleensä pitkiä, monisivuisia, ja niitä on kirjoitettu useassa osassa, usean päivän aikana ja useaan otteeseen. Ne välittävät Ernan elämästä arjen tilanteita.

Kuva 1: Erna Andersson. Kuva: Svenska litteratursällskapet.

Kirjeet on kirjoitettu käsin enimmäkseen arkiselle lehtiöstä irrotetuille sivuille. Niihin kirjattu tilanteisuus piirtää esille Ernan elämän poltepiirteen, hänen tupansa, jossa keskeneräinen kirje odottaa kirjoittamisen jatkamista taloustöiden välillä.

Yksinäisyys ja jäätilanteen vaikutus elämään näkyy Ernan kirjeissä. Lapset asuvat koulukortteerissa Nötössä ja miehet ovat paljon poissa kalassa. Erna on kotona, hoitaa kotia ja eläimiä. Kirjeet ovat hänelle kuin päiväkirja. Ne ovat yksinpuhelua ystävälle, joka elää aivan erilaisessa maailmassa. Kirjeiden vastaanottajan maailmassa raitiovaunut kolisevat ja teatterin plyysipenkit syleilevät tummanpuunaisina. Erna puolestaan kärsii yksinäisyydestä, särystä, rahapulasta ja rasittavista kotitöistä:

Tuhat asiaa tehtävänä. Nyt lähden navettaan, jossa olen aina kirjoittamisen välissä. (EA, toinen pääsiäispäivä kello 7 aamulla 1967.)

Kirjeet piirtävätkin esille tilanteita, joissa arkiaskareiden keskellä saa kirjoittamalla seuraa itselleen ja kaivatun siteen erilaiseen maailmaan. Niistä välittyy, että kaukaiselle ystävälle on helpompi kirjoittaa tunteista kuin kertoa niistä esimerkiksi naapurissa asuvalle siskolle. Toisaalta kirjeistä välittyy myös huumori ja saaren kauneudesta, käsitöistä ja kukkaistutuksista nauttiminen.

Urho Saralehto syntyi vuonna 1897 Reposaaressa. Hän oli Kirkkokadun varrella asustaneen perheen esikoinen, ja vanhemmat olivat kalastajia. Hieman vartuttuaan Urho auttoi perheen elannon hankkimisessa käymällä isänsä kanssa silakkaverkoilla ja -rysillä sekä tekemällä tilapäistöitä. Urho avioitui 1920-luvun alkupuolella, sai kolme poikaa ja jäi asumaan perheineen lapsuudenkotiinsa Kirkkokadulle. Samoihin aikoihin hän siirtyi työskentelemään Porin kaupungille. Huonojen aikojen ilmaantuessa 1920-luvun loppupuolella Urhon työsuhde kaupungin kanssa päättyi ja edessä oli hätäaputöiden jakso. Sivistystä, oppia ja yhteisöllisyyden kokemuksia Urho sai kuitenkin arkeensa ottamalla osaa Porin työväenopiston Reposaaressa haaraosaston toimintaan. Hän opiskeli kieliä, kävi luku- ja keskustelupiireissä, harrasti tanssia ja voimistelua sekä näytteli iltamien näytelmissä. Hän kantoi myös kirjallista vastuuta luonnostelemalla puheita opiston vuosijuhliin ja harrastamalla runoutta. Opiston yleissivistävät opinnot innoittivat Urhoa, ja 1930-luvun lopulla hän lähti opiskelemaan Rauman opettajaseminaariin ja koulututtui käsityönopeettajaksi. Valmistuttuaan hän työskenteli Reposaaressa koulussa käsityön ja liikunnan opettajana aina vuoteen 1952 saakka, jolloin hän sairastui ja jäi pois työelämästä. Urho kuoli vuonna 1953. (H1; Haanpää 2017, 208.)

Länsirannikolla Porin kaupungin edustalla sijaitseva Reposaaari on ollut vireä saha- ja konepajateollisuusyhteisö, joka on toiminut paikallisten asuin- ja työympäristönä aina 1800-luvun alusta. Saaren sijainti mantereesta erillään, kaupungin uloimpana asuttuna alueena on muo-
vannut siitä varsin omaleimaisen ja omavaraisen kaupunginosan, joka on kehittynyt ympäröivän meren, sataman ja varustamon sekä niiden rinnalle kasvaneen teollisuuden myötä. Reposaaari onkin ollut Suomen johtava teollisuuden tuotteiden ja puutavaran vientisatama vielä 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alussa. (Lindewall 2017, 13.)

Yhdyssilta ja pengertie saaren ja Porin kaupungin välille rakennettiin vasta vuonna 1956. Ennen tätä liikkuminen Reposaaarelta ja Reposaaarelle on tapahtunut pääasiassa yhteysaluksien ja saarelaisten omien veneiden voimin. Hinaajat *Porin Karhu*, *S/S Laine* ja *S/S Urho* ajoivat säännöllistä matkustajaliikennettä Reposaaressa ja Mäntyluodon kaupunginosan välillä, ja Mäntyluodosta juna vei saarelaisia kaupungin keskustaan torin ja kauppaliikkeiden humuun. Talvella ahtojäiden saapuessa ja keväällä kelirikon vaivatessa saarelaiset ovat olleet osin eristyksissä. (Lindewall 2017, 13; Moilanen 2017, 95–97, 199.) Silloin ainoastaan saaren takarannalla, läntisellä puolella avautuva aava meri, joka jatkuu aina Ruotsiin saakka, on sallinut saarelta poistumisen.

Urho on pitänyt kirjaa elämästään, perheestään, ystävistään ja tutuistaan sekä työstään ja elinympäristöstään. Kirjoittaminen on ollut hänelle päivittäistä tapahtumien kirjaamista ja omien tunteiden perkaamista, ja kyse on ollut nimenomaan halusta muistaa ja jäsentää omia kokemuksia. (Makkonen 1996, 64; Leskelä-Kärki 2006, 52; Keravuori 2011, 165–166.) Urho on kirjoittanut mustiin vahakantisiin ruutuvihkoihin mustekynällä, kauniin sirolla ja

huolellisella kaunokirjoituksella, ja kirjaukset on tehty aina päivän päätteeksi. Sivuille on tallentunut toisinaan innostus, joka on saanut kirjaamaan tapahtumia ja hyvän olon tunteja sivukaupalla. Toisinaan uupumus, pettymys tai paha olo on purkautunut vain muutamalla rivillä, ja tarkemmat kuvaukset tai tunteiden erittelyt ovat saattaneet jäädä odottamaan seuraavaa päivää:

On kuin saisi puhalttaa paha ilma pois itsestään kun keventää omaatuntoaan tapahtumista. (US, 7.2.1949.)

Päiväkirjansa sivuilla Urho havainnoi ja kommentoi myös Reposaaressa tapahtumia sekä etenkin työtä ja työntekoa suhteessa ympäristöön ja yhteiskuntaan. Nimenomaan työ, sen olosuhteet ja sen ajoittainen puute ovat olleet suuressa osassa hänen elämässään. Siksi myös poliittisesti vasemmalle kallistuneet ajatukset saavat tilaa, ja päiväkirjojen sivuilta piiryykin kuva työläisen välillä vaikeasta suhteesta saaren ulkopuoliseen yhteiskuntaan:

Kaikkeahan sitä täytyy tehdä nykyaikana, ja oikein täytyy olla "kiitollinen", että on työtä. Saahan niilläkin penneillä nipin napin pidettyä tämä ruumiillinen tomumajansa vaan pinnalla. (US, 9.3.1934.)

Kirjeiden ja päiväkirjojen luentaa

Kirjeet ja päiväkirjat ovat biografisia lähteitä, joissa kirjoittajat kirjoittavat omasta elämästään. Yleisesti tällaisia lähteitä on ryhdytty käyttämään mikrohistorian, arjen historian ja mentaliteettien historian tutkimuksen myötä, jolloin kiinnostus yksilöön, henkilökohtaiseen kokemukseen ja jokapäiväiseen elämään on herännyt. Omasta elämästä kertovien lähteiden kautta voidaan tutkia kokemuksia ja tunteiden sisäistä käsittelyä osana ympäröivää kulttuuria. Yksilö on keskiössä, ja sen kautta tarkastellaan sosiaalista tilaa ja kollektiivisia syvemmin. (Vatka 2005, 11–14; Keravuori 2017, 15–19; Sjö ja Leskelä-Kärki 2020, 13.)

Kirjeet ovat muita henkilökohtaisen kerronnan lähteitä monimutkaisempia tulkittavia, koska ne ovat osa monipolvista dialogia. Niissä on läsnä vastaanottaja, jota on jopa pidetty toisena tekijänä. (Leskelä-Kärki 2006, 68–74; Keravuori 2017, 97.) Monimutkaiseksi aineiston tekee myös se, jos kirjeenvaihdosta ovat säilyneet vain toisen osapuolen kirjeet, kuten Ernan kirjeiden kohdalla on. Tällöin meidän pitää kirjeiden lukijoina täyttää aukkoja, joihin kirjeissä viitataan, ja vastaanottaja tekijänä jää hyvin ohueksi, vaikka läsnä olevaksi.

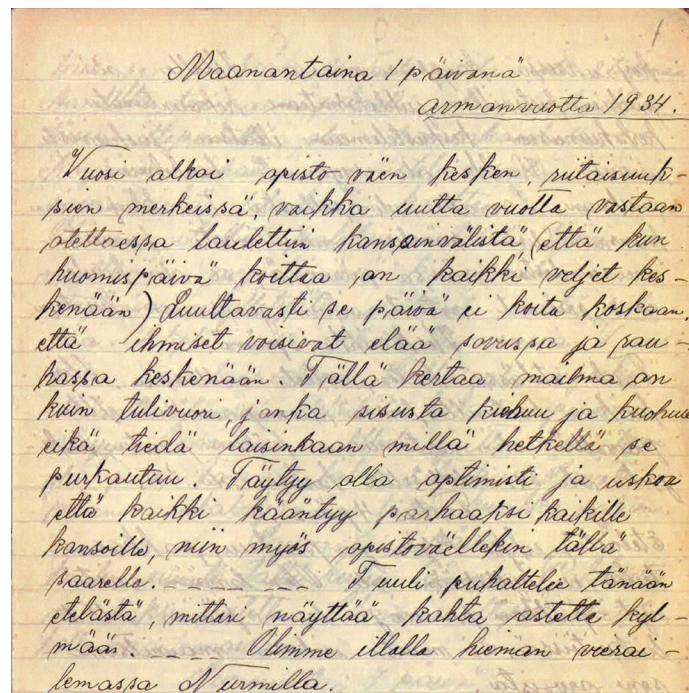
Kirjeet ovat osa subjektiivista ja sosiaalista rekisteriä. Kuten Kirsi Keravuori toteaa, kirjeet eivät ole pelkästään yksilöllisiä vaan ne ovat myös osa yhteisöllisyyttä ja osa aikaa ja paikkaa. Ne heijastavat ja tuottavat aktiivisesti kirjoittajan kulttuurin käsitteitä, merkityksiä, arvoja ja normeja. Kirjeiden minä on yksityisen ja yleisen risteyskohta, vastaanottajalle rakennettu esitys (Keravuori 2017, 98). Kirjeillä on myös erilaisia funktioita. Britt Liljewallin mukaan funktioita on viisi: kirje voi olla rituaalinen, informatiivinen, sosiaalinen ja normeja välittävä sekä identiteettiä luova. Kirjeen kirjoittaja luo ja elää kirjoittaessaan omia roolejaan, nimeää tunteita, rakentaa siltaa sisäisen ja ulkoisen välille. (Liljewall 2007, 16–18; Keravuori 2017, 116–118.)

Päiväkirjoja luonnehtii niiden kerronnan eteneminen kronologisesti ja esimerkiksi Urhon päiväkirjojen tapaan päivittäisiä tapahtumia toistava kirjoittamisen tapa. Ne suuntaavatkin huomion yksilöön toimijana ja hänen lähiyhteisönsä. Karoliina Sjö ja Maarit Leskelä-Kärki

jakavat päiväkirjat Philippe Lejeunea mukailleen henkilökohtaisen ja kokemuksellisen, *journal intime*, ja ulkoisten tapahtumien, *journal externe*, sekä erilaisia aineistoja kuten tekstejä, valokuvia ja piirroksia sisältävän kokoelman, *herbarium journal*, lajityyppeihin. (Vatka 2005, 16, 62–63, 87–88; Sjö ja Leskelä-Kärki 2020, 12, 28; myös Haanpää 2020, 309.) Yksityisten, omakohtaisten ja hetkellisten tunteiden ja tapahtumien tutkiskelu yhdistyy usein Urhollakin yleisen mielialan ilmaisuihin ja omassa elämässä, lähiympäristössä tai yhteiskunnassa käynnissä olevien tapahtumien kuvauksiin. Omien tunteiden ja ympäröivän yhteisön tapahtumien tarkastelut saavat hänen päiväkirjoissaan rinnalleen myös kuukausittain koostetut perheen menojen ja tulojen taulukoinnit.

Päiväkirjan kirjoittamista on luonnehdittu hetkessä tapahtuvaksi. Urholle kirjaaminen on pääasiassa taaksepäin katsovaa, päivän tapahtumien ja toimien kertausta ja arviointia sekä omien kokemusten ja ajatusten kommentointia. Toisinaan kirjoittaminen on myös tulevaisuuteen suuntautuvaa, toiveiden esiin tuomista tai tulevien tekemisten odottamista, suunnittelua ja aikatauluttamista tai tämän odottamisen synnyttämän epävarmuuden tunteiden kirjaamista. (Sjö ja Leskelä-Kärki 2020, 27–29.) ”Työläisen elämä, paljon työtä, jos sitä sattumalta saa, vähän rahaa ja hiukan ruokaa” (US, 9.3.1934) on kirjaus, jonka tapaiset ajatukset toistuvat Urhon päiväkirjojen sivuilla usein.

Kuva 2: Urho Saralehdon päiväkirjamerkintä tammikuun 1. päivältä vuonna 1934.

Lähestymme kirjeitä ja päiväkirjoja affektiivisesti virittyneen luennan kautta. Affektiivisellä luennalla tarkoitamme lähilukua, jossa keskitymme erityisesti tarkastelemaan aineistosta esille nousevia tunteisiin ja tunteikkuuteen liittyviä havaintoja ja merkityksiä. Affektiiviset kokemukset ovat yksilöllisiä mutta kulttuurisesti rakentuneita. Ne ovat jatkuvasti muuttuvia moninaisia suhteita, joissa yhdistyvät henkilökohtaiset muistot, kulttuurilliset narratiivit, kokemusympäristö ja aika sekä myös kirjoittamisen, kirjoitetun ja lukemisen

välinen kehollinen affektiivisuus. (Wetherell 2012, 4; myös Ahmed 2004, 39; Laine 2020, 209.) Etsimme aineistostamme kirjoittajien suhteita talveen ja jähän sekä tulkitsemme niihin liittyvien kokemusten roolia osana kehollista arkistoa ja saaristolaista ympäristösuhteen muovautumista.

Huomion kiinnittäminen affekteihin osana kokemuksellisuutta syventää tietämystä siitä, miten ihmiset luovat suhteita esimerkiksi paikkoihin ja niihin sidottuihin perinteisiin (Wetherell ym. 2018, 2, 6–7, 9–10; myös Rinne ym. 2020, 5, 9). Affektiivinen näkökulma nostaa huomion kohteeksi aineettomaan kulttuuriperintöön liittyvän samanaikaisen poissulkemisen ja sisällyttämisen. Huomio kiinnittyy ei vain representaatioihin vaan kokonaisvaltaiseen muistamisen, kielen, paikan, materian, performatiivisuuden ja tunteiden tai affektien vuorovaikutukselliseen kulttuuriperinnön rakentumiseen. (Vahtikari 2022, 54–55, 59–60; myös Rinne ym. 2020, 7–8.) Kirjeet ja päiväkirjat aineistona antavat meille fragmentteja henkilökohtaisista kokemuksista, jotka ovat osa laajempaa talven ja jään keskellä toimimisen ja elämisen kulttuuriperintöä.

Kirjeiden ja päiväkirjojen ymmärrys edellyttää myös eettistä harkintaa ja sensitiivistä tulkintaa. Siksi pohdinnat siitä, onko tutkijalla ylipäätään oikeus tarkastella henkilökohtaisia biografisia lähteitä tai mitä tutkija lähteistä esiin nostaa ja miten kirjoittajan kirjaamia rivejä tulkitsee ja ymmärtää, ovat merkityksellisiä. (Vatka 2005, 14, 26–31; Leskelä-Kärki 2006, 78–85, 632–639; Sjö ja Leskelä-Kärki 2020, 35–38; Sjö 2020, 150.) Ernan kirjeenvaihdosta on jäänyt talteen vain hänen lähettämänsä kirjeet nuoruudenystävälleen Birgitille, ja Urhon päiväkirjoja on säilynyt ainoastaan vuosilta 1933, 1934 ja 1949. Lukijoina meidän onkin siksi täytettävä aukkoja omilla tuntemuksillamme, kulttuuriperinnöllisillä tietämyksillämme ja kuvitellulla vastakirjeistä. Tässä tapauksessa toinen meistä kirjoittajista tuntee hyvin Ernan kirjeiden lähettämipaikan ja ihmiset, joista kirjeissä puhutaan, ja toinen taas Urhon kotiseudun ja saaren teollisen ja kulttuurisen menneisyyden sekä nykyisyyden. Kirjeiden ja päiväkirjojen tulkitsijoina pyrimme sijoittamaan kirjaukset kulttuuriseen ja historialliseen kontekstiinsa mutta kuitenkin myös tunnistamaan niiden vierauden ja ajallisen etäisyyden. (Koskivirta ja Lidman 2017; Vainio-Korhonen 2017.) Affektiivisen otteen myötä tulkitsemme muun muassa ruumiillista aistimista ja tekemistä ja niistä kertomisen tapoja sekä niitä kulttuurin käsityksiä ja arvoja, joita aineisto meille välittää. Tavoittemme on nimenomaan tarkastella kirjoittajien käsityksiä talviolosuhteista ja niiden vaikutuksesta elämään – ei niinkään tehdä tulkintoja heidän yksityiselämästään tai suhteistaan toisiin ihmisiin.

Kirjoittamisen merkitys

Ernan kirjeissä ja Urhon päiväkirjoissa jää luo näyttämön kirjoittamisen tärkeydelle. Kirjoittaminen on molemmille tapa kirjata muistiin oman elämän toimia keskellä pitkää pimeää talvea ja jäätä – molemmille talviolosuhteet ja jää merkitsevät osin eristäytyneisyyttä ja osin mahdollisuuksia. Ne myös aikaansaavat tarpeen kirjata ylös olosuhteiden synnyttämiä tunteita, joista kirjoittajille yhteisiä ovat yksinäisyyden kokemukset.

Turunmaan ulkosaaristossa sijaitsevassa Borstöissä kirjeet ovat 1950–1970-luvuilla usein olleet talvisaikaan ainoa kommunikaatiomuoto ulkomaailmaan. Saaren ensimmäinen puhelinlinja oli valtionpuhelin, joka oli Ernan naapuritalossa. Puhuminen vaati suunnittelua ja toisten nurkissa istumista. Erna kertoo olevansa aamupäivät kiireinen lehmien, lampaiden ja

porsaiden kanssa ja että joutuisi sen jälkeen odottamaan naapurissa puhelua. Usein linja oli myös poikki, ja saarelaiset joutuivat silloin morsettamaan:

Nyt on kevättalvi ja epävakaiden jäiden aika. Parin viime päivän lumipyryn takia emme edes näe missä on jäätä ja missä vain jääsohjoa. Puhelinlinjaan tuli kaapelivika perjantaiaamuna ja nyt me saamme istua täällä morsettamassa; yksi lyhyt, yksi pitkä, yksi lyhyt jne. (EA, 26.1.1967.)

Kirjeistä välittyy yksinäisyyttä mutta myös iloa kirjoittamisen tuomasta vaihtelusta arkeen. Talvisin kirjoittamiseen on ollut myös enemmän aikaa, ja naiset saarella ovat olleet yksinäisempiä kuin muina vuodenaikoina: miehet ovat olleet kalassa ja koululaiset poissa koulukortteerissa. Kirjettä on saatettu kirjoittaa useaan otteeseen päiväkirjamaisesti kertoen kirjoittamistilanteesta, joka on usein arkisten töiden rytmittämä, esimerkiksi hetki perunoiden kiehuessa. Talvi ja jäät liitetäänkin usein kirjeessä tilanteisuuteen, tunteisiin ja sääennusteisiin. Ernalla on aikaa pohtia kirjeissään yksinäisyyttään ja tunnetilojaan, joissa hän yrittää epävakaan jäätilanteen keskellä pitää mielialaa yllä. Yksinäisyyden hän linkittää sääennusteeseen, joka lupaa lisää lunta ja heikentyneitä jäitä. Kirjoittaminen on ainoa yhteys ja ainoa piriste, kun mihinkään ei voi matkustaa eikä soittaakaan voi (EA 27.1.1967).

Urho kertoo päiväkirjan merkinnöissään päivän tapahtumia. Reposaaren hänelle tarjoama sosiaalinen ja kulttuurinen elämä on varsin vilkasta talvella, ja siksi tapahtumat pitää muistamisen vuoksi kirjata ylös: on opistoväen kokouksia, lukupiirin kokoontumisia, näytelmien harjoittelua, tulevien iltamien järjestelyjä, soittokunnan esiintymisiä ja seurustelua ystävien kanssa. On myös päivittäistä työtä, jota ympäri vuoden käynnissä oleva höyrusahalaitos lauatapuleineen sekä lama-aikoina hätäaputyöt ja vielä myöhemmin koulupoikien liikunta- ja käsityötunnit hänelle teettävät. Ympäröivä yhteisö on vireä, eikä yksinäisyyden tunteita päivän mittaan juuri koeta:

Illalla mentiin sahalle. Kävin Yhtiön saunassa. Siellä oli herraset olot, pääsi oikein saunatunnelmaan. Saatiin kolmeenpekkaan kylpeä, löylyä olisi ollut enemmänkin. Soiteltiin hieman kramofoonia saunan jälestä ja juotiin kahvit. (US, 14.1.1933.)

Reposaaren yhteisöllisyys onkin tiivistä, ja yhdessä eläminen, yhdessä tekeminen ja toisten kanssa ajan viettäminen merkittävää ja melkeinpä jokapäiväistä (Siivonen 2008, 253). Yhdessä esimerkiksi saunotaan vuodesta ja vuosikymmenestä toiseen, ja talvisin useana iltana ainoastaan kuun suomassa valossa. Löylyvettä ei tosin tahdo saada kiukaalle asti, vaan se "roiskuaa seinän ja kiukaan väliin" riittävän valon puuttuessa. (US, 13.2.1949.)

Talvisia rientoja ja perheen kanssa vietettyä aikaa Urho kuvaa sangen usein. Saaren jäiset kadut, joita kaupunki ei hankalien kulkuyhteyksien vuoksi pääse sannoittamaan, mahdollistavat lapsille hyvät kelkkailukelit. Norssia pyydetään avannoista ennen kuin jäät ehtivät lähtemään, ja jääpalloturnauksia pelataan rannassa. (US, 15.2.1934; 4.3.1949.) Talvi tuo uusia kokemuksia etenkin perheen pienille lapsille:

Iltapäivällä olin luistinradalla. Simolla [poika] oli ensi kerran luistit jalassa, pysyi sentään pystyssä, luistimisesta ei kyllä tullut mitään. (US, 5.2.1933.)

Omaa liikkumista merenlahdelle muodostunut jääkansi nopeuttaa ja töihin kulkeminen helpottuu:

Tuuli itäpohjoisessa, kirkasta poutaa, 7 ½ astetta pakkasta. Olen käynyt Tahkoluodossa luisteilla, ihan peilikirkasta jäätä, ½ tuntia, helpoittaa kävelemistä. (US, 15.11.1933.)

Yksinäisyyttään tai ajoittain tuntemaansa alakulua Urho pohtii päiväkirjan sivuilla. Joskus hän tuntee riittämättömyyttä ja tuskaa sanojen synnyn kanssa:

sananlaskukin sanoo, ettei tekemällä kirjailijaa tule, se lankee luonnostaan. (US, 13.1.1933)

Sanoja tai lauseita ei ahkerasta aherruksesta huolimatta synny, ja pelkät muistiinpanot päivän tapahtumista tai sään tarkkailut saattavat toisinaan turhauttaa, sillä kaipuu on johonkin merkityksellisempään:

ei tiedä mitä kirjoittaisi. Ei ole aihetta. Vaikka olisihan aiheita, kun vain ehtisi muodostamaan niistä sanoja ja lauseita. [...] Puolinukuksissa kirjoittaa, mistä päin tuulee. (US, 21.10.1933.)

Jäiden tulo

Niin Saaristomerellä kuin Reposaaressa jääolosuhteet ovat vaikuttaneet arkeen ja elannon hankkimiseen. Erna kertoo erilaisista pyyntitapahtumista suhteessa jäihin, ja Urhon elämässä on tärkeää kirjata tarkkoja säähavaintoja. Pääasiassa ulkona suoritettava työnteko on vaatinut säätilan seuraamista ja siihen varustautumista, ja Urhon vanhempien ja Ernan perheen harjoittamalle elinkeinolle se on ollut suorastaan elinehto.

Jäätilanne on vaikuttanut kalastukseen ja saaliskokoihin. Tämä on myös voimakkaasti tunnesidonnainen asia, koska saaliit ovat suoraan verrannollisia toimeentuloon. Kalastamisesta kertominen luo identiteettiä kirjeissä, se on jotakin, joka erottaa Ernan kirjeitä vastaanotavasta ystävystä. (Liljewall 2007, 16–18.) Kalat, esimerkiksi säilötty silakka ja kilohaili, ovat myös lahja, jonka Erna voi toimittaa ystävälleen vastapalvelukseksi tämän lähettämistä kaupungista hankittavista asioista. Niitä ovat muun muassa sateenvarjo, kumisaappaat, kankaat ja kukkien siemenet. Kalansaaliista kertominen kiteytyy saaliskokoihin. Joko valitellaan sitä, että kalaa ei ole tai sitten suurista ja yllättävistä saaliista iloitaan. Erna kirjoittaa huutomerkein lohisaksilla saadusta ennätyksestä, joka tuotti päivässä kaksikymmentä kaksi lohta. Suuret saaliit eivät välttämättä ole kuitenkaan pelkkä ilon aihe. Ne tuovat pitkiä päiviä, väsymystä, hiertyneitä käsiä ja aikatauluttamista yhteysaluksen kulkemiseen, joka toimittaa kalan eteenpäin.

Meidän ukot saivat 570 ahventa eilen, ei paha, mutta he lähtivät aamulla ennen kahdeksaa ja tulivat muutamaa minuuttia vaille kuusi kotiin. [Hän] oli kuolemanväsynyt ja sormet olivat pelkkää leikeltyä lihaa, haavoja ja naarmuja, joita ahvenet ja nailonverkot pistelivät ja viiltelivät. (EA, kevät 1970.)

Talvi on monipuolistanut pyyntiä ja ruokapöydän antimia; kevätjäillä on pyydetty hylkeitä ja syksyisin on pyydetty lintuja ja jäniksiä. Jäät ovat tässä suhteessa luoneet toivoa, ne ovat olleet lupaus monipuolisemmasta ruoasta ja tuoneet näin iloa. Erna esimerkiksi kertoo poikansa jänisjahdista ja siitä, miten he pyytävät lintuja ja iloitsee siitä, että saa herkutella (EA, 9.9.1966).

Hylkeiden pyyntiin liittyen kirjeet välittävät mielenkiintoista affektiivista kiinnittymistä paikalliseen kulttuuriperintöön. Pyynnin viimeinen nousukausi Itämeren alueella on ollut toisen maailmansodan jälkeen, ja pyyntiin on hyödynnetty teknologiaa monipuolisesti (Ylimaunu

2000, 129, 168). Pyyntiin yhdistyvät myös modernit kulkuvälineet, esimerkiksi mopedi, jolla väylärännin yli mennään hyljejäille ampumaan:

Hänen hyljepyyntinsä. Hän matkaa raiilon yli, sitoo skootterin kapeaan laituriin, etenee, syynää ja tulee vihdoin hyvälle kohtaa. Hylkeet ottavat aurinkoa jäällä, mutta ennen kuin hän ehtii ampumaehtäisyydelle, käännähtävät ne alas koloihinsa. (EA, 10.4.1970).

Erna kirjoittaa nuoremman polven kiinnostuksesta perinteistä hylkeiden verkkopyyntiä kohtaan. Naapuri saa hylkeen verkoilla, ja pojat löytävät vintiltä vanhan verkon ja ajavat mopolla Nötön kauppaan hakemaan tarvikkeita uusien verkkojen kutomiseen:

Pojilla on siis hyljeverkot ulkona! Se on vanha pyyntitapa. [Naapuri] sai hylkeen verkkoonsa viime viikolla. [Yksi pojista] meni Södergårdin ullakolle ja löysi sieltä hyvän verkon. Sitten hän otti mopon ja meni Nötön kauppaan hakemaan lankaa ja pauloja uusiin verkkoihin, ja nyt hän sitoo hyljeverkkoja. Yksi on valmis ja se värjätään huomenna. Mutta nauraisin kyllä koko suun leveydeltä, jos he saisivat yhtäkään hyljettä, siitä saisi 40 markkaa palkkiotakin. (EA, 24.3.1967.)

Hylkeiden pyytäminen on pojille myös jonkinlainen initiaatoriitti, jota juhlistetaan ensimmäisen hylkeennahan asettamisella salin seinälle:

[Hänen] ensimmäinen hylkeennahkansa, joka nyt komeilee salin seinällä, erittäin onnistunut. (EA, 3.5.1970.)

Hylkeiden pyynnistä kirjoittaminen korostuukin kirjeissä. Se kertoo omaan kulttuuriperintöön sitoutumisesta ja sen omalaatuisuuden tuntemuksesta. Näin Erna luo identiteettieroa ystävänsä ja asettuu osaksi oman kulttuuri-identiteettinsä erityisyyttä.

Sään tarkkailu, sääolosuhteiden muutosten havainnoiminen ja niiden muistiinmerkitseminen on ollut luonnollinen osa merestä ja maanviljelystä elantonsa saaneiden ihmisten arkea. (Laine 2020, 208, 213). Myös Urhon päivät alkavat säähavainnoilla, jotka hän säännöllisesti kirjaa ylös – kenties tapa juontuu juuri kalastajaperheen taustasta. Tuulen suunta ja lämpötila sekä ilman laatu, kuten sataako kevyttä lunta, sakeaa pyryä vai räntää, samoin kuin jäätilanne ja jään paksuus ovat kaikki merkkejä ympäristön tarkasta, osin aistinvaraisesta ja osin myös mittauslaitteiden tietoihin perustuvasta havainnoinnista. Talvinen sää piti tuntea ja tietää, koska se määrittää muun muassa töiden tekemistä ja ennen kaikkea työn luonteen muuttumista. (Siivonen 2008, 154–162; Laine 2020, 216–217.) Ulkona suoritettavat kaivutyöt eivät voineet enää jatkua, sillä montut ja kuopat täyttyivät nyt lumesta tai lumien sulamisvedestä ja kylmä pohjoisen viima piti poissa rannoilta. Talven tulo merkitsikin hätäaputöiden vähenemistä ja samalla myös saarelle saapuvan laivaliikenteen hiljenemistä:

Vinha pohjaviima puhaltelee. Lämpömittari näyttää nolaa, maa hiukan kovettunut ja lunta maassa sen verran, että pinnan peittää. Talvi tekee tuloaan. Tervetuloa vain. [...] Kolme höyryä sentään on vielä redillä. (US, 7.11.1933.)

Reposaarella päivittäinen vallitseva sää on saattanut viikon aikana muuttua kahden asteen lämmöstä aina 21 pakkasasteeseen. Sään epävakaus sekä suuret ja nopeat säävaihtelut ovat vaikeuttaneet töiden suorittamista, joka taasen on ollut sidoksissa ansaittuun palkkaan ja perheen toimeentuloon:

Tuuli etelässä, asteet nollassa, aallonmurtajalla töissä, lakattiin kun oli niin sakia lumipyry ja kova tuuli. (US, 22.2.1934.)

Reposaaren sekatyömiehet ovat olleet yksi 1930-luvun laman kärsijöistä, sillä töitä ei ollut, teollisuuden vienti ei vetänyt, eikä esimerkiksi sahaaminen ollut enää niin kannattavaa Neuvosto-Venäjän saavuttua sahatavaramarkkinoille. Saarelaisten työttömyyttä hoidettiin erilaisin hätäaputoimin, ja apua työttömille annettiin työn muodossa, ei raha- tai ruoka-apuna. (Peltola 2008, 21–24.) Urho rakensi sataman suojaksi aallonmurtajaa, teki kiviräjätyslaituritoita, halonhakkuita, erilaisia pieniä korjaustoimia, kuten kattojen paikkausta, sekä sähkö- ja vesijohtolinjojen lapiokaivuita. Hätäaputyöt eivät kuitenkaan Urhon näkökulmasta rinnastuneet normaaliin työnantaja–työntekijä-palkkasuhteeseen. Osittain tämä varmasti johtui siitä, että töiden kirjo oli laaja, työpaikat vaihtelevia tai huonosti ohjeistettuja ja niistä saatu korvaus pientä. Perjantaina 19. päivä joulukuuta 1933 oltuaan ulkona laituritöissä säällä, jolloin ”satoi vettä kuin saavista kaataen” Urho kirjaakin toivottomuutta tuntien päivän tapahtumista: ”ensimmäiseksi pudotin kirveeni mereen ja siellä se taitaa pysyäkin”.

Missä ihmisiä, siellä liikettä

Liikkuminen merellä ja saarten välillä ja etenkin jäillä liikkuminen määrittelee saaristolaisuutta. Se on yhteinen erityispiirre, joka erottaa saaristolaiset mantereella tai siltayhteyksien päässä asuvista ihmisistä. Tämä on havaittavissa myös muissa saaristopaikoissa kuin tutkimissamme saaristoyhteisöissä. Esimerkiksi Pauliina Latvala-Harvilahti kirjoittaa suomenlinnalaisten merisuhteen kietoutuvan lauttamatkaan ja siihen liittyviin kokemuksiin sekä jäätien muisteluun (Latvala-Harvilahti 2020, 246–249). Saaristolaisuudessa juuri jäillä liikkumiseen yhdistetään moninaisia tunteita. Jää on tekijä, jota on vaikea ennakoida: se voi erityisesti helpottaa tai erityisesti vaikeuttaa tavanomaista liikkumista saaristossa.

Reposaarella syksyinen tuuli antoi aina varoituksen tulevasta talvesta, jolloin meri saattoi aivan tavallisinakin talvina jäätyä lähes kokonaan. Liikkuminen hankaloitui viimeistään silloin, kun maihin päin kääntyvä tuuli saattoi jäälautat rantaan. Kalastajat eivät päässeet enää saaliiden luo paateillaan, joten ne jäivät talviteloille. Vain muutamat isoimmat troolarit kykenivät jäiden seassa liikkumaan. (Saiha 2009, 163.) Jäätä saattoi saaren ympärillä paikka paikoin olla vielä maaliskuussakin:

S/S Karhu [yhteysalus] on lopettanut kulkunsa jo toissapäivänä, kuljetaan hevosella viitatietä myöten. Tie lähtee Kuusisen kulumasta. (US, 4.3.1933.)

Talvella on kuitenkin voitu kulkea hevosilla Reposaarelta mantereelle jäätietä pitkin. Esimerkiksi paikalliset kauppiat ovat hyödyntäneet jäätynyttä merta ja kuljettaneet kelkoilla ja hevosilla jäitä pitkin saarelle tavaraa, kuten maitoa ja muita elintarvikkeita sekä heiniä. Tukien ja puuklapien kuljettaminen metsistä on sekin ollut talvella jonkin verran sujuvampaa kuin kesällä, kun hevoset pystyivät vetämään raskaita tukkikuormia paremmin lumisessa maastossa. (US, 11.1.1934; 28.2.1934; Moilanen 2017, 95.) Jää on siis vaikuttanut ja merkinnyt saaristolaisille paljon – se on paitsi mahdollistanut liikkumisen niin myös estänyt liikkumisen. Jää on rytmittänyt elämää ja tehnyt elämästä saarella tavallaan osin hitaampaa:

S/S Karhu ei päässyt tänään Mäntyluotoon, kyllä se parhaansa yritti, luultavasti se kuitenkin joutui jäissä yöpymään. (US, 3.2.1933.)

Meren äärellä ja sen armoilla asuville luonto näytti paikkansa: ihminen tai ihmisen rakentamat teräksiset alukset eivät ole luonnon yläpuolella vaan sen vieressä, luonnon suomiin ja asettamiin ehtoihin mukautuen ja rinnakkain ollen (Latva ja Leskelä-Kärki 2022, 8).

Rannikon kaupunkimaisessa Reposaassa jäättilanne on vaikuttanut kulkemisen tapoihin, mutta sitäkin enemmän jäät ovat vaikuttaneet ja monipuolistaneet liikkumista Saaristomeren ulkosaaristossa. Kesäisin vene ja Borstössä yhteysalus 1960- ja 1970-luvun taitteesta lähtien ovat olleet ainoat liikkumisen tavat. Talvella, jos jääolosuhteet ovat olleet suotuisat, on voitu avata jääteitä ja saaristolaiset ovat voineet liikkua traktorilla, ja mantereella asuvat ovat päässeet saarille autoilla. Liikkuminen jäällä on ollut omatoimista ilman virallisia jääteitäkin ja edellyttänyt erityistaitoja jään vakauden arvioimiseksi. Jäät ovat vaikuttaneet postin kulkuun ja yhteyksien ylläpitämiseen. Erna kirjoittaa sydäntalvella vuonna 1967 siitä, miten välillä on saatu mopedit ja moottorikelkat jäälle kulkemaan, mutta sitten jäättilanne on taas yhtäkkiä muuttunut ja sisaren mies on joutunut kävelemään lähisaareen yli kymmenen kilometrin päähän soittamaan pakollisia puheluita. Traktori on voinut olla osan matkaa apuna, mutta väylien yli sitä ei ole voinut ajaa ja jäähän on pitänyt merkitä turvallisia reittejä omatoimisesti. (EA, 26.1.1967.) tSaariston talveen on kuulunut epävarmuus yhteyksistä. Kun pakkaset ovat olleet pitkiä ja vakaita, tilanne on helpottunut ja elämä muuttunut jopa sosiaalisemmaksi kuin muina vuodenaikoina.

Saaristolaisilla ei ole ollut autoja, mutta jääteitä pitkin esimerkiksi aikuistuneet, mantereella asuvat lapset ja muut vieraat ovat päässeet helposti vierailemaan saarilla. Erna toivoo ystävänsä hyödyntävän jäätietä ja kehottaa tätä käymään:

Hei taas! (Rakas päiväkirja). Samalla kun keitän tuoretta vastapydyttyä silakkaa, kirjoitan muutaman rivin. Aurinko paistaa ja meri on valkoinen, toisin sanoen jää. Tuletteko autolla? Lauantaina, sunnuntaina? Täällä on varmasti invaasio helsinkiläisiä ja tammisaarelaisia. Jos sää on yhtä suotuisa kuin nyt. Soita jos tulette. (EA, 7.3.1972.)

Haasteelliset jääolosuhteet ovat kannustaneet kokeilemaan uutta teknologiaa. Ernan kirjeissä mainitaan lentäminen ja hydrokopteri. Lentämisen helppoutta ja nopeutta Erna siunailee ja on valmis maksamaan matkasta, jos pääsee ilmaitse nopeasti kahdessakymmenessä minuutissa Turusta Borstöhön Cessnan kyydissä. (EA, 18.10.1958.) Hydrokopteri on ollut viranomaisten koekäytössä 1970-luvulla. Merivartiosto on käynyt Borstön laiturissa hydrokopterilla:

Sunnuntaina hän [Ernan poika] kävi kotona pomonsa ja työkaverinsa kanssa. He tulivat uudella hydrokopterilla. Tämä niin sanottu amfibi on yhden paraislaisen rakentama. Mutta pomo ei näyttänyt olevan tyytyväinen kyseiseen ajoneuvoon. (EA, 20.2.1974.)

Sukset ja luistimet ovat mahdollistaneet lasten pitkiäkin taipaleita jäällä. Samoin naiset ovat saattaneet kulkea traktorilla pidemmälle kuin veneellä. Näin Erna kirjoittaa pojastaan:

Hän oli yksin Lökholmissa (luistimilla 8 km pituisen matkan) tänään, toivottavasti hän nyt lähtee ajoissa takaisin. Hän on hyvä luistelija ja samaten suksilla taitava pitkillä matkoilla. (EA, 17.1.1960.)

Omasta jäällä liikkumisestaan hän iloitsee seuraavasti:

Voitko kuvitella, että olen ollut niin rohkea, että olen uskaltanut mennä traktorilla jäätä pitkin Lökholmiin, jihu! (EA, 26.1.1967.)

Talvi on voinut helpottaa liikkumista ja sosiaalisten suhteiden ylläpitoa erityisesti lapsille, nuorille ja naisille, jotka muina vuodenaikoina ovat viettäneet suurimman osan arjestaan omalla saarella. Talvi on tuonut heidän käyttöönsä useita kulkuneuvoja ja -tapoja.

Talveen liittyvät kulkuneuvot ovat myös tuoneet uutta sosiaalista huvitusta. Erna kirjoittaa jäänmurtaja-aluksen saapumisesta Borstön läheiselle väylälle. Tällaisten alusten vierailu saarelaisten läheisyydessä on voinut saattaa heidät juhlimaan yhdessä:

Rakas Birgit! Erna on nukkunut papiljotit päässään ja nähnyt erityistä vaivaa hiustensa eteen. [...] (Ah, oi oi!!) Jäänmurtaja-alus on ottanut suunnan kohti Borstötä. Oh boy, oh boy, oh boy! (EA, 26.1.1967.)

Jäät saavat aikaan sen, että jäänmurtaja tulee paikalle, ja kirjeissä muutoin kotitöistä ja särystä valittava Erna esiintyy aivan erilaisessa roolissa ja mielialassa.

Pitkä ja ennustamaton kelirikko-aika on eristänyt Borstön saarelaisia ja hidastanut esimerkiksi postinkulkua. Välillä helikopterista pudotetut postipaketit ovat olleet ainoa yhteys muuhun maailmaan. Liikkuminen ja yhteydenpito on saanut moninaisia muotoja. Railoja on jouduttu ylittämään erilaisin konstein ja matkaa jatkamaan eri kulkuneuvoin. Kirjeissä Erna kertoo tiivistetysti väylien ylittämisestä, jäistä ja yhteydenpidosta. Esimerkiksi kaupalaiva on tullut vain saaren pohjoisen puoleiselle väylälle, josta saarelaiset ovat joutuneet hakemaan ostoksensa. Jäillä kulkemista ei ole voinut välttää, ja huonossa säässä se on ollut turvallisinta tehdä jalan.

Jään monet olomuodot tulevat myös kirjeissä esille. Välillä jää on tasaista kuin peili, välillä luotettavaa, välillä vaarallisen sohjoista. (Ks. myös Laine 2020, 221–222.) Se näyttääkin monenmoiselta. Ahtojäät tuovat rannalle kaikenlaista puutavaraa, jonka seassa hylkeet uivat:

Meillä on jäätä, josta on vain riesaa. Sitä pitkin ei pääse mihinkään. [...] on vain kilometritolkulla sohjoa, isoja lohkarkeit, joita myrsky on kasannut ja tämän merijään keskellä satoja tukkeja, lankkuja, propseja joiden keskellä hylkeet sukeltelevat ylös alas. (EA, 24.3.1967.)

Neuvokkuus osana ympäristöön sopeutumista on ollut tyypillistä saariston asukkaille, ja jäillä liikkumisen taito kuuluu siihen keskeisesti. Etenkin lapsille on välitetty kokemuseräistä tietoa jäillä liikkumisesta ja jään kestävyuden tulkitsemisesta. (Siivonen 2008, 106; Kouri 2017, 205; Siivonen ja Kouri 2020, 83; Sonck-Rautio 2020, 163.) Borstössä jäällä kulkeamiseen keksitään erilaisia muotoja ja konsteja. Väylien ja raijien ylitykseen voidaan ottaa avuksi nuottavinssi vetämään modernimpaa kulkupeliä skootteria yli raijon. Kirjeessään 1970-luvun alussa Erna kertoo seikkaperäisesti väylän ylittämistä ja siitä, miten soutuveneet ja sillat eivät toimi ja isompien poikien on mahdotonta saada skootteri väylän ylitse. Yhteistuumin kylän miehet ottavat käyttöön vanhan nuottavinssin, jonka avulla he saavat painavamman skootterin hinattua väylän ylitse. (EA, 5.2.1972.)

Tämä on osoitus perinteen ja nykyajan kohtaamisesta jään muodostamisissa haastavissa olosuhteissa. Ylipäätään teknologian kehityksen tuomiin uusiin apuihin suhtaudutaan myönteisesti, ja erilaisia välineitä hyödynnetään yhdistellen vanhaa ja uutta. Vastaavan havainnon on tehnyt Jaana Kouri tarkastellessaan Lypyrtin kyläläisten sopeutumista jäiden ja kelirikon keskellä elämiseen (Kouri 2017, 208).

Yksinäisyys ympäristössä

Jäiden oikukkaan luonteen takia niiden vaikutus elämään on ollut moninaista. Kelirikkoajan pituutta on ollut vaikea ennakoida, ja jäät ovat vuosittain liittyneet yksinäisyyden kokemukseen. Jäistä kirjoittaminen on ollut molemmille, sekä Ernalle että Urholle, tapa selittää yksinäisyyden raskasta tuntemusta.

Koska jääolosuhteiden ennustaminen on ollut mahdotonta ja liikkumisen epävarmuus on vaikuttanut arkielämään, sillä on ollut vaikutuksensa myös tunne-elämään. Talvisissa jäiden keskeltä lähetetyissä kirjeissä Erna pohtii omaa jaksamistaan ja yksinäisyyttä. Tilanteeseen ei tunnu tulevan muutosta, ja Erna kirjoittaa vuodesta toiseen samoista asioista. Hän kokee olevansa masentunut ja toteaa, että jotain on tehtävä, sillä hän ei enää jaksaa näljättä masennustalvea (EA, 3.5.1960). Yksinäisyys ottaa vallan vuodesta toiseen, vaikka olisi puhelinyhteydetkin:

Luoja millainen talvi meillä on ollut. Ei mitään yhteyksiä suuntaan tai toiseen. Ja jos haluaa jutella, istuu yksi Sandholmissa, yksi Lökholmissa.” (EA, 24.3.1967.)

Myös kylmän henkinen sietäminen ottaa koville:

En tiedä, mitä kaipaan, mutta kylmä on kuin ruttotauti. Joudun käyttämään kahta paria villahousuja + tavalliset housut ja parit villasukat. Yhtenä lämpimämpänä päivänä ennen helluntaita olin vähän kevyemmin puettu, mutta ei olisi pitänyt. Sain sellaiset säröt että yöllä heräsin neljältä särkyyn, joka päättyi kyyneliin seitsemän aikoihin. (EA, 27.3.1972.)

Voimakkaat keholliset tuntemukset, kuten kipu ja kylmyys, kietoutuvat yhteen yksinäisyyden ja masennuksen tunteiden kanssa. Lyhyetkin toteamukset kirjeissä ovat täynnä affektiiivista voimaa. Jää ja kylmyys vaikuttavat Ernaan, hänen mieleensä ja ruumiiseensa. Tunteet tulevat näin osaksi kehollisuutta ja yhdistävät – Sara Ahmedia (2004, 39) mukailen – kehoja toisiinsa. Voimme kuvitella, miltä kirjeiden vastaanottajasta on tuntunut, kun hän on lukenut Ernan kirjoittamia rivejä jäiden keskeltä. Näin tunteista tulee toimija ja tekijä.

Yksin kotona odottaminen synnyttää huolta ja pelkoa. Miehet ovat kaukana kalassa, eikä heihin saa myrskyn keskellä mitään yhteyttä. Valittaminen, kun saa olla sisällä lämpimässä, tuntuukin epäoikeudenmukaiselta:

Tänään tuulee niin, että pelottaa vaikka saa istua sisällä. Ukoistamme ei ole kuulunut mitään. Pelkään, että he ovat Hangossa. (EA, 11.11.1971.)

Oma liikkuminen jäillä synnyttää myös pelkoa. Kylälaisten on haettava kauppatavaroita ja ylitettävä saaren pohjoisen puoleinen väylä liikkuaakseen toisiin saariin. Väylän ylittäminen tuntuu pelottavalta, eikä saarelaisille ole järjestetty kunnollista siltaa vuosikymmeniä jatkuneesta pyytämisestä huolimatta. Saarelaiset kokevat olevansa yksin ja altavastaajan asemassa suhteessa viranomaisiin. Talvet tulevat joka vuosi, mutta mikään ei muutu, väylän ylittäminen heppoisia tikkaita pitkin on vuodesta toiseen yhtä pelottavaa. (EA, 27.2.1967)

Kirjeen kirjoittaminen on ollut Ernalle yksinäisyyden keskellä kaivattua seurustelua ja tilanteen pohtimista. Erna kirjoittaa keskeltä lumimyrskyä, miten verkkoja ei päästä kokemaan:

Kuva 3: Erna kirjoittaa myös paljon vaatekukseen liittyvistä asioista; käsitöistä ja pyykkäamisestä sekä palelusta. Saarella kaikki mahdollinen on hyödynnetty lapsille lämpimiä vaatteita tehdessä. Kuvan villapaita on kuulunut Ernan naapurin pojille ja se on osa Borstö Museumin kokoelmia. Kuva: Henrik Enbom.

Minulla ei ollut tarkoitus kirjoittaa tänään, mutta nyt minun täytyy jotakin kertoa keskeltä raivoisaa lumimyrskyä. Meillä on kaikki meidän verkot ulkona [...] mutta kuka tietää, koska miesväki pääsee niitä nostamaan keskellä tätä myrskyisän syksyn pahinta myrääkää. Lumimyrskyn takia näkyvyys on nolla. (EA, 8.12.1971.)

Jäät ja talven myrskyt synnyttävät arkista pelkoa. Tavallisia toimeentuloon liittyviä askareita ei välttämättä päästä tekemään.

Urhon arkiset rutiinit Reposaaarella täyttyvät puolestaan työn tekemisestä ja iltoihin painottuvista sosiaalisista tapahtumista. Tyytymättömyyttä ja alakuloa aiheuttavat kuitenkin hätäaputyöt ja työtä johtavien esimiesten käytös, sillä heitä ei juuri talvisaikaan töitä seuraamassa tai ohjaamassa nähdä. Milloin ”mestari” ei ole saapunut lainkaan, milloin hän on vain saarella piipahtanut. Kun esimies sitten viimein tulee Mäntyluodosta yhteysaluksella Reposaaaren, viivästyy hänen takaisinpaluunsa mantereelle:

Kiire sillä oli kova takaisin, mutta myöhästyi laivasta... (US, 13.1.1933.)

Kulkuyhteyksien hankaluus aikaansaa harmituksen, ja esimiehen turhautuneisuus purkautuu työmiesten työpanoksen arvostelemiseen. On ikään kuin vallitsevien olosuhteiden – kylmyyden, pimeyden, tuulen, kolkouden ja eristäytyneisyyden – syytä, että asiat eivät ole sujuneet toivotulla tavalla. Ja kun vielä meren suolainen tuoksu jääpeitteen vuoksi uupuu, eikä lintujen ääniä enää tuulen voimistuessa tai sään kylmetessä kuule, kokee Urho olonsa varsin vaisuksi ja aliarvostetuksi:

Jäät veivät tänään 20 metriä rautatietä aallonmurtajan kärkipäästä. Se kivityömaa on sellainen, että sinne mennään hieman peloissaan, kun siellä ei tiedä koskaan, koska saa lopputilin, vaikka parhaansakin yrittää. (US, 20.3.1933.)

Kaupungista tuleva esimies kohtaa Reposaaressa yhteisön ja ihmiset, jotka elävät omaa elämänsä erillään mantereesta. Tähän yhteisöön ja sen rytmiin on kaupunkilaisen mestarin hankala sulautua, ja saarelaisten taas on vaikea ymmärtää kaupunkilaisen asettamia vaatimia. Urho näkeekin mestarin yksinomaan kaupunkilaisena, ulkopuolisena, ei saarelaisena.

Päiväkirjaan kirjatut säännölliset merkinnät ehkä silti tasapainottavat kehnoa oloa ja alakuloa. Ne ikään kuin tarjoavat mahdollisuuden kuulua johonkin ja jonnekin – vaikka sitten vain päivittäiseen dialogiin oman itsensä, omien ajatusten, kokemusten ja tunteiden kanssa omassa ympäröivässä yhteisössä. (Vatka 2005, 80; Laine 2020, 218; Sjö 2020, 140.) Epävaakaan ja hankalan sään havainnot, aivan kuten huomiot pyhä- ja arkipäivien riiteistä, tuovatkin säännöllisyyttä ja rytmiä arkeen, vaikka ystävien tapaaminen kärsiikin huonosta säästä:

Sunnuntaina 1.mäisenä pääsiäispäivänä 16 p:nä tuuli itäpohjoisessa, lumimyrsky raivonnut koko yön, aamupäivän, iltapäivällä hiukan tyyntyi, näytti siltä kuin olisi tullut oikein kaunis ilma. Mutta myöhempään illalla kääntyi tuuli täydelleen pohjoisiin ja lumimyrsky alkoi uudelleen. Nyttien on jo enemmän lunta kuin talvella, paikkapaikoin on metriä korkeita kinoksia. Kadut ovat sellaisessa kunnossa, ettei tahdo päästä kulkemaan. Harvinaista se on, että näin loppupuolella huhtikuuta on vielä tällaisia lumi-ilmoja ikään kuin keskitalvella. [...] Päivä kulunut rauhallisesti, ei ole ollut edes vieraitakaan. (US, 16.4.1933.)

Meren jäähtymisen ja jäätymisen seuraaminen on ollut Urholle loppusyksyn ja talven arkeen kuuluva jokapäiväinen velvollisuus. Myös jään kestävyys arviointi on oleellista, sillä se on vaikuttanut paitsi liikkumiseen niin myös tulevan kevään olosuhteisiin:

Kokemäenjoki loi tänään jääpeitteensä, luultavasti ei mitään suuri tulvia ole odotettavissa, sillä tämän talven jäät ovat olleet niin ohuita. (US, 6.4.1949.)

Viimein auringon ensisäteiden saapuessa kevään alussa muuttuu vaisu olo pirteämmäksi. Kun jäät lähtevät, saapuu redille jälleen laivoja, ja saarelle ihmisiä, eloa ja elämää:

Eilen alkoi laivaliikenne Mäntyluodossa. Murtaja Voima tuli kahden laivalastin kanssa satamaan. (US, 30.3.1933.)

Ennen luonto sääteli

Oma jäinen elinympäristö saa aikaan myös muita tunteita kuin yksinäisyyttä, huolta ja pelkoa. Erna ja Urho kirjoittavat molemmat kauneuden kokemuksista, mutta molemmat ovat joutuneet todistamaan myös jäillä kuoleman.

Ernan kirjeissä jäihin liittyvä tunnerekisteri saattaa vaihdella paljon. Etenkin kevään tuleminen tuo toivon pilkahdusta jäisen maiseman keskelle, ja Erna kirjoittaa paljon jäiden kauneudesta. Aivan kuten pelko, kauneudenkin kokeminen ja siitä kirjoittaminen lomittuu arkiin toimiin, tässä tapauksessa pyykkäämiseen:

En voi vastustaa kiusausta kertoa sinulle oudosta ja ihmeellisestä säästä. Aloitin kirjeeni aamulla, kun ukot olivat lähteneet kalaan. Silloin oli ja on edelleen tyyntä [...] Sitten tuli sumu ja kaikki ne

harmaan sävyt, joita rakastan! Niihin on niin kodikasta kääriytyä. Pesin joitakin alusvaatteita ja kalastajan lapasia. (EA, 1970.)

Arki voi kietoutua sekä kauniista maisemasta raportoimiseen että myös huoleen toimeentulosta, jolloin kauneus ei riitä, jos kalasta ei tule elantoa. Kirjeessä Erna saattaa kertoa kauniista maisemasta, jossa tuntuu sinisten vetten päällä kevyt tuulahdus lännestä. Mutta hienosta säästä huolimatta kala pysyttelee poissa. Erna kertoo naapureista, jotka laittoivat kaikki verkot ja rysät vesille, mutta saivat vain yhden turskan ja neljä silakkaa. (EA, 29.1.1959.) Kauneudesta Erna voi kirjoittaa myös liittämättä sitä mihinkään muuhun kuin kauniiseen maisemaan:

Sitten tuuli kääntyi ja puhalsi jään rikki niin, että jään reuna, kuten me sitä kutsumme, kulki vähän kylän länsilahden ulkopuolella. Lahden edessä on kari ja siellä meri loisti syvänsinisenä kiiltävän valkoista jäätä vasten. Minua harmitti niin, ettei [pojalla] ollut väriä kamerassaan; niin hienot näkymät täällä oli. (EA, 26.1.1967.)

Jää asettaa ankaria reunaehdoja elämiseen, mutta ankaruudestaan huolimatta se synnyttää myös iloa. Esimerkiksi Urholle koko Reposaaaren kauneus linkittyy juuri kokemuksiin luonnosta ja sen ilmiöistä, kuten "taivas välkkyvä mahtavista revontulista" (US, 16.2.1934), sekä ympäristön mahdollistamista talvisista puuhista:

Tänään oli alakoulun voimisteluntunti luistinradalla. Nyt kun tarkastelee luontoa avoimin silmin, huomaa mitenkä talvinen luonto on myöskin kaunis. Hiihtokeli mainio. (US, 17.3.1949.)

Urholla riittääkin intoa hyvässä säässä ohjata liikuntatunteja ulkona ja tehdä hiihtolenkkejä seuraavinakin päivinä:

mitä parhain hiihtokeli, piristävää hommaa tuo hiihto. (US, 18.3.1949.)

Kevätkelit tuovat tullessaan iloa harrastuksiin ja toiveikkuutta tuleviin tekemisiin, mutta myös haasteita työtehtäviin. Kun Urho on ensin kädet kohmeessa ja posket pakkasen polttamina tehnyt koko talven työtä satamalaiturilla ja aallonmurtajan kivityömaalla, saapuvat kevään lämpimät ja maa alkaa sulaa, mutta se synnyttääkin harmia:

Tiistaina 14 p.vä. Tuuli hiljalleen aamupäivällä etelästä, 0 astetta, iltapäivällä tuuli idässä, 4 astetta lämmintä. [...] Iltapäivällä päivällistunnin loputtua loukkasi Heinon poika itsensä, käsivarsi kahdesta kohtaa poikki ja yhdestä kohtaa vielä halki. Vahinko johtui siitä, että maa oli sulanut ja rata painunut toiselta puolen alemmaksi, vaunut suistuivat pois kiskoilta ja kivi pois vaunuilta. Pudotessaan kivi löi käsivarteen. (US, 14.3.1933.)

Kuolemantapauksilta ei saaristossa myöskään vältytä. Jäillä liikkuminen on vaatinut taitoa ja osaamista. Merivirtaukset ja sopivat kulku- ja ylityspaikat on pitänyt tuntea. Siitä huolimatta putoaminen jäihin ja hukkuminen on usein ollut saaristolaisten kuolinsyynä. (Siivonen 2008, 236; Laine 2020, 221.) Erna ja hänen sisarensa saavat viestin serkkunsa menehtymisestä:

Eilen saimme tavallaan kuolemantuomion; [siskoni] ja minä. Meidän serkkumme [...] kuoli jäälle, kun oli kokemassa rysää! [...] Merivartioston päällikkö löysi kuolleen miehen, joka oli ilmeisesti juuri kuollut. Hän oli istuma-asennossa ja oli ehtinyt kokea puolet rysästä, kun hänen aikansa koitti. (EA, 20.2.1972.)

Urho puolestaan kirjaa Reposaarella tapahtuneen, talven ensimmäisen hukkumisen päiväkirjaansa melkein päällekkäin arkisena ja talveen kuuluvana asiana. Tapahtunut on tapahtunut, ja tärkeämpää on huomioida hukkumispaikka ja välttää näin itse seudut, joiden jää ei vielä miestä kannan. Arkiset askareet kuitenkin palaavat päivän tapahtumia kirjatessa mieleen varsin nopeasti, sillä ulkotöihin talvisessa säässä on alati varustauduttava:

Keskiviikkona 18 p:nä Lahti jäässä, tänään tultiin ensikerran Katavankaulasta hevosella jäätä myöten saarelle. Tänään hukkui taaplaaja Aaltonen matkalla kappeliin, hanssun uomaan. Pudotessaan oli saanut sydänhalvauksen. Paikkasin illalla huopatossuni. (US, 18.1.1933.)

Lopuksi

Saaristolaisuus voi olla moninaista, samoin kuin saaristolaiseksi määrittelykin. Saaristolaisuuden käsitteen muovautumisessa ihmisen läheinen suhde ympäristöönsä – olkoon se sitten aava meri tai kirkas jääpeite – kuitenkin näyttäytyy merkityksellisenä tekijänä. Artikkelissämme olemme tarkastelleet kahden erityyppisen saaristopaikkakuntalaisen kirjoituksia, joissa molemmissa ympäristön talviolosuhteet ja erityisesti jää vaikuttavat hyvin samankaltaisesti. Ne vaikuttavat tunteisiin, ympäristönlukutaitoon ja liikkumisen perinteisiin, ja ne muovaavat myös sosiaalisia suhteita tai vastaavasti yksinäisyyden kokemista. Jää muokkaa saaristolaisuutta ja sen moninaista kokemusta.

Talvi ja jää eivät vaikuta vain käytännön töihin, elinkeinon harjoittamiseen tai elannon saamiseen, vaan ne ovat muovanneet tunnerekisteriä, jolla omaan ympäristöön on suhtauduttu. Sille on asetettu toiveita ja sitä on kiitetty tai pelätty. Jääolosuhteet ovat myös muovanneet sosiaalista elämää. Esimerkiksi Ernan kirjeistä käy ilmi, miten talvi ja vallitseva jäätilanne on voinut eristää yksinäisyyteen, mutta toisaalta se on voinut helpottaa etenkin lasten ja naisten liikkumista saaristossa ja mahdollistanut siten sosiaalisten suhteiden ylläpidon. Urholla on puolestaan ollut ympärillään vireä saaristoyhteisö ja siten monenlaista puuhaa, mutta hänenkin elämänsä vallitseva sää talvimyrskyineen on toisinaan tuonut yksinäisyyttä ja alakuloa, vieraiden ja ystävien poissaoloa.

Talvi ja jää ovat kirjeissä ja päiväkirjojen merkinnöissä tulleet osaksi merkityksellistä ympäristösuhdetta. Niitä voidaan tulkita toimijoina affektiivisessä piirissä, jossa ihminen osana ympäristöä vaikuttaa ja on vaikutettu niin elollisista kuin elottomistakin tekijöistä. Erna ja Urho molemmat suhtautuvat omaan ympäristöön tunteikkaasti, ja sen synnyttämät kokemukset esimerkiksi kauneudesta kietoutuvat yhteen arkisten käytäntöjen ja suurempien tunteiden kanssa. Voimakas kauneuden kokeminen omassa ympäristössä onkin perustaltaan affektiivinen ja aito. (Korsmeyer 2012, 367; Puolakka 2024, 58–59.) Oma talvinen ja jäinen ympäristö synnyttää heissä molemmissa tunteita; Urholla ulkoilemisen ja liikunnan mahdollisuuksissa yksin ja yhdessä perheen kanssa, ja Ernalla puolestaan pyykinpesun ja muiden arkisten rutiinien suorittamisessa kauniissa maisemassa. Talvi ja jää asettavat näin kokonaisvaltaisen tilan tekemiselle, selviytymiselle ja keholliselle tuntemiselle.

Vahva paikallistunne ja -tietämys ovat Ernalle ja Urholle olleet saaristossa elämisen elinehto. Molempien teksteissä ilmenee samanlaista ympäristönlukutaitoa, joka on useissa saaristotutkimuksissa noussut keskeiseksi havainnoksi (esim. Siivonen 2008; Kouri 2017; Laine 2020; Sonck-Rautio 2020). Erna ja muut saariston naiset ovat olleet paljon kotona, mutta he ovat opastaneet esimerkiksi lapsia jäällä liikkumiseen ja itsekin voineet liikkua talvella moninaisin

keinoin. He ovat myös ottaneet osaa kalastukseen ja rytmittäneet omat työnsä sääolosuhteiden mukaan. Tieto omasta ympäristöstä, kalavesistä, laitumista ja hyljejäistä on myös siirtynyt sukupolvelta toiselle. Urholle tietämys olosuhteista on syntynyt pääosin perheen perinnön, meren ja talvisen sään tarkkailun sekä ulkona tapahtuneen työn tekemisen kautta. Hänen elämässään juuri työ, varsinkin pienistä ja monipuolisista hätäaputoista koostuvat palaset, ovat kattaneet pienikokoisella saarella koko elämän. Kaduilla, metsässä, satamassa ja rannoilla tapahtuneet työtingit ovat vankistaneet paikallistunnetta ja oman talvisen elinympäristön tuntemusta.

Ernan kirjeistä ja Urhon päiväkirjoista tulkittava tieto on henkilökohtaista ja pohdiskelevaa. Kirjeet ja päiväkirjat välittävät paitsi arjen kokemuksia ja yhteisön käytänteitä niin myös tuntemuksia ja kehollisesti aistittua tietoa. Niissä välittynyt tunteisuus on jään ja talviolosuhteiden synnyttämää ja myös niihin suhteutuvaa tunteisuutta. Tekstit eivät anna kokonaiskuvaa heidän elinympäristöstään, vaan ne ovat subjektiivisia kurkistusikkunoita tilanteisiin. Aivan kuten Kirsi Keravuori toteaa tutkimastaan perhekirjeiden kokoelmasta, miten sen avulla ei pystytä luomaan kokonaiskuvaa ihmisistä toimintaympäristöissään, mutta miten kirjeet ovat ainutlaatuinen lähde yksilöllisten kokemusten, elämän ja maailmankuvan tutkimiseen. (Keravuori 2017, 302.) Kirjeistä ja päiväkirjoista on luettavissa moninaisia tunteita, ja tässä artikkelissa me olemme keskittyneet vain yhteen tilanteeseen eli talven ja jäiden muokkaamaan elinpiiriin.

Kirjeiden ja päiväkirjojen kieli on myös osa tunteisuutta. Urho kirjoittaa omalla murteellaan ja omin luovin sanoin, samoin Erna käyttää omia ilmaisujaan ja huudahduksia. Meille aineistoa lukeville tutkijoille heidän kielensä tunteisuus avautuu pienistäkin yksityiskohdista, ja Sara Ahmedin ajatuksia mukaillen kehollisuutemme sekoittuvat (Ahmed 2004, 39). Tutkivan kuvittelun avulla kirjoitustilanteet ja kirjoittajan kehollinen tunteisuus tai kirjeiden vastaanottajan tilanne ja tekstit arkistoituina lähteinä luovat kokonaisuuden jäisen saariston synnyttämistä tunteista.

Kirjeet ja päiväkirjat tuovat esiin Ernan kokemuksia ja Urhon arvostamia asioita sekä myös heidän tekemiään ratkaisuja ja omaksumiaan asenteita, ja ne avaavat näkymiä molempien yksityiselämään, mutta myös paikallisiin yhteisöihin ja esimerkiksi työhön. Kirjeissä ja päiväkirjoissa ilmenevä tieto on nimenomaan heitä ympäröivien yhteisöjen, kulttuurin ja yksilön kohtaamista – siis kaikkea sitä tietoa, joka Ernan ja Urhon elämässä vaikutti ja merkitsi. Tämä tieto on niukkasanaisestikin ilmaistuna kiinnittynyt affekteihin, ja se kuvastaa kirjoittajien suhdetta omaan elinympäristöönsä ja sen muovaamaan tunnerekisteriin.

Tutkimusaineistot

Svenska Litteratursällskapet i Finland. SLSA 1388 Birgit Eklunds arkiv. Erna Anderssonin kirjeitä Birgit Eklundille.

Urho Saralehdon päiväkirjat vuosilta 1933, 1934 ja 1949. Päiväkirjojen kopiot tekijöiden hallussa ja alkuperäiset palautettu omistajalle.

H1. Haastattelut Urho Saralehdon elämästä 15.1.2018 ja 6.2.2018, haastateltava mies, s. 1941. Haastattelija: Riina Haanpää. Aineisto tekijän hallussa.

Verkkolähteet

SLS:n arkiston käyttösaannot. Luettu 13.11.2024. <https://www.sls.fi/wp-content/uploads/2023/12/SLS-arkiston-kayttosaannot.pdf>.

Kirjallisuus

Ahmed, Sarah. 2004. *The Cultural Politics of Emotions*. Edinburgh: Edinburgh University Press.

Granqvist, Juha-Matti. 2018. "Hylkytavarain jättijako: Haaksirikko- ja pelastustoiminta 1700-luvun Suomessa." Teoksessa *Onnettomuus ja onni. Kauppalaivojen haaksirikot ja pelastustoiminta Itämerellä 1600- ja 1800-luvuilla*, toimittaneet Mikko Huhtamies ja Juha-Matti Granqvist, 130–167. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Haanpää, Riina. 2017. "Muistiinpanoja Reposaaarelta." Teoksessa *Kertomusten Reposaaari*, toimittaneet Riina Haanpää ja Eeva Raike, 207–216. Harjavalta: Satakunnan Historiallinen Seura.

Haanpää, Riina. 2020. "Sisällissodan maisemaa: Irene Kyläkosken päiväkirja keväältä 1918." Teoksessa *Päiväkirjojen jäljillä: Historiantutkimus ja omasta elämästä kirjoittaminen*, toimittaneet Maarit Leskelä-Kärki, Karoliina Sjö ja Liisa Lalu, 305–318. Tampere: Vastapaino.

Haapala, Arto. 2000. "Kokijan paikka maailmassa: Jälleen löydetty esteettinen elämys." Teoksessa *Aisthesis ja Poiesis: Kirjoituksia estetiikasta ja kirjallisuudesta*, toimittaneet Arto Haapala ja Jyrki Nummi. Helsinki: Helsingin yliopiston taiteiden tutkimuksen laitos, estetiikka ja yleinen kirjallisuustiede.

Huhtamies, Mikko. 2018. "Monitahoinen merionnettomuus." Teoksessa *Onnettomuus ja onni: Kauppalaivojen haaksirikot ja pelastustoiminta Itämerellä 1600- ja 1800-luvuilla*, toimittaneet Mikko Huhtamies ja Juha-Matti Granqvist, 7–16. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Kaukiainen, Yrjö. 2018. *Aarrelaivat ja harhatulet: Turunmaan ulkosaaristo 1700-luvulla*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Keravuori, Kirsi. 2011. "Itseoppineet ihmiset kirjeenkirjoittajina: Perhekirjeenvaihtoa 1860-luvun saaristosta." Teoksessa *Kirjeet ja historiantutkimus*, toimittaneet Maarit Leskelä-Kärki, Anu Lahtinen ja Kirsi Vainio-Korhonen, 163–191. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Keravuori, Kirsi. 2017. *Saaristolaisia: Elämä, arki ja vanhemmuus laivuriperheen kirjeenvaihdossa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Korsmeyer, Carolyn. 2012. "Touch and the Experience of the Genuine." *British Journal of Aesthetics* 52(4): 365–377.

- Koskivirta, Anu ja Satu Lidman. 2017. "Historioitsija eettisten valintojen äärellä." Teoksessa *Historiantutkimuksen etiikka*, toimittaneet Satu Lidman, Anu Koskivirta ja Jari Eilola. Helsinki: Gaudeamus.
- Kouri, Jaana. 2017. *Vesi kuljettaa ääntä: Autoetnografinen tutkimus Lyyrtyntin kylän historiantuottamisesta*. Turku: Turun yliopisto.
- Laine, Silja. 2020. "Sää, meri ja vuodenajat Eva Christina Lindströmin muistikirjassa 1859–1893." Teoksessa *Muutoksen tyrskyt ja kotirannan mainingit: Kulttuurisia näkökulmia merentutkimukseen*, toimittaneet Jaana Kouri, Tuomas Räsänen ja Nina Tynkkynen, 207–230. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Latva, Otto ja Maarit Leskelä-Kärki. 2022. *Meri ja Tove: Elämää saaristossa*. Helsinki: John Nurmisen Säätiö.
- Latvala-Harvilahti, Pauliina. 2020. "Elävä merisuhde suomenlinalaisten muistoissa, arjessa ja tulevaisuudessa." Teoksessa *Muutoksen tyrskyt ja kotirannan mainingit: Kulttuurisia näkökulmia merentutkimukseen*, toimittaneet Jaana Kouri, Tuomas Räsänen ja Nina Tynkkynen, 231–260. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Leskelä-Kärki, Maarit. 2006. *Kirjoittaen maailmassa: Krohnin sisaret ja kirjallinen elämä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Liljewall, Britt. 2007. "Ack om du vore här": 1800-talets folkliga brevkultur." Tukholma: Nordiska museets förlag.
- Lindewall, Kaisa. 2017. "Luotsi ja laivantäyttäjät." Teoksessa *Kertomusten Reposaari*, toimittaneet Riina Haanpää ja Eeva Raike, 13–33. Harjavalta: Satakunnan Historiallinen Seura.
- Ljungström, Åsa. 2020. "Elämää lyhyissä virkkeissä: Perheenäidin murheet ja tunteet kirjoitettuna päiväkirjaan vuosina 1890–1914." Teoksessa *Affektit ja tunteet kulttuurien tutkimuksessa*, toimittaneet Jenni Rinne, Anna Kajander ja Riina Haanpää, 164–195. Helsinki: Ethnos ry.
- Makkonen, Anna. 1996. *Sinulle: Romaani joka ei uskalla sanoa nimenään tai nainen, kapina, kirjoitus ja historia*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Moilanen, Sini. 2017. "Reposaarelta ja Reposaaarelle." Teoksessa *Kertomusten Reposaari*, toimittaneet Riina Haanpää ja Eeva Raike, 91–105. Harjavalta: Satakunnan Historiallinen Seura.
- Peltola, Jarmo. 2008. *Lama, pula ja työttömyys: Tampere-laisperheiden toimeentulo 1928–1938*. Tampere: Tampere University Press.
- Puolakka, Kalle. 2024. *Johdatus estetiikkaan ja taiteenfilosofiaan*. Helsinki: Gaudeamus.
- Naukkarinen, Ossi. 2011. *Arjen estetiikka*. Helsinki: Aalto-yliopiston Taideteollinen korkeakoulu.
- Rinne, Jenni, Anna Kajander ja Riina Haanpää, toim. 2020. "Johdanto: Affektit ja tunteet kulttuurien tutkimuksessa." Teoksessa *Affektit ja tunteet kulttuurien tutkimuksessa*, toimittaneet Jenni Rinne, Anna Kajander ja Riina Haanpää, 5–30. Helsinki: Ethnos ry.
- Rinne, Jenni ja Pia Olsson. 2020. "Täällä on minun kotini: Affektiiviset kokemukset kaupungin merkityksellistämässä." Teoksessa *Affektit ja tunteet kulttuurien tutkimuksessa*, toimittaneet Jenni Rinne, Anna Kajander ja Riina Haanpää, 310–346. Helsinki: Ethnos ry.
- Saiha, Markku. 2009. *Itämeren rannalla: Valokuvaajan meriselityksiä*. Jyväskylä: Docendo.
- Seesmeri, Laura. 2023. "Puikkarin ja liitupiipun heijastama elämä: Paikallismuseon esinekokoelma biografiana saaresta ja sen ihmisistä." Teoksessa *Nautica Fennica 2023: Merihistoria ja elämäkerrat*, toimittaneet Pirita Frigren ja Mikko Aho, 77–90. Helsinki: Suomen Merihistoriallinen yhdistys ry ja Museovirasto.

- Siivonen, Katriina. 2008. *Saaristoidentiteetit merkkien virtana: Varsinaissuomalainen arki ja aluekehitystyö globalisaation murroksessa*. Helsinki: Suomen muinaismuistoyhdistys.
- Siivonen, Katriina ja Jaana Kouri. 2020. "Tulevaisuusperintö ihmisen kestävä merellisen luontosuhteen perustana." Teoksessa *Muutoksen tyrskyt ja kotirannan mainingit: Kulttuurisia näkökulmia merentutkimukseen*, toimittaneet Jaana Kouri, Tuomas Räsänen ja Nina Tynkkynen, 76–100. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Sjö, Karoliina ja Maarit Leskelä-Kärki. 2020. "Päiväkirja, minus ja historia." Teoksessa *Päiväkirjojen jäljillä: Historiantutkimus ja omasta elämästä kirjoittaminen*, toimittaneet Maarit Leskelä-Kärki, Karoliina Sjö ja Liisa Lalu, 11–38. Tampere: Vastapaino.
- Sjö, Karoliina. 2020. "Päiväkirjakertomus (sairaasta) itsestä ja elämästä: Kirsti Teräsvuoren vuosien 1916–1918 päiväkirjojen äärellä." Teoksessa *Päiväkirjojen jäljillä: Historiantutkimus ja omasta elämästä kirjoittaminen*, toimittaneet Maarit Leskelä-Kärki, Karoliina Sjö ja Liisa Lalu, 137–152. Tampere: Vastapaino.
- Sonck-Rautio, Kirsi. 2020. "Saaristomeren kalastajien muuttuva toimintaympäristö ja kulttuurinen kestävyys." Teoksessa *Muutoksen tyrskyt ja kotirannan mainingit: Kulttuurisia näkökulmia merentutkimukseen*, toimittaneet Jaana Kouri, Tuomas Räsänen ja Nina Tynkkynen, 157–181. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Tuohela, Kirsi. 2020. "Elämän takapihat: Mielisairaalapäiväkirjat ja historia." Teoksessa *Päiväkirjojen jäljillä: Historiantutkimus ja omasta elämästä kirjoittaminen*, toimittaneet Maarit Leskelä-Kärki, Karoliina Sjö ja Liisa Lalu, 153–166. Tampere: Vastapaino.
- Vahtikari, Tanja 2022. "Menneisyyden ja nykyisyyden käsitteellinen ja kokemuksellinen yhteys: Kulttuuriperintö lähihistorian tutkimuskohteena ja työkaluna." *Lähihistoria* 1(1): 43–66. Luettu 13.11.2024. <https://lahihistoria.journal.fi/article/view/125576>.
- Vainio-Korhonen, Kirsi. 2017. "Vastuullinen historia." Teoksessa *Historiantutkimuksen etiikka*, toimittaneet Satu Lidman, Anu Koskivirta ja Jari Eilola. Helsinki: Gaudeamus.
- Vatka, Miia. 2005. *Suomalaisten salatut elämät: Päiväkirjojen ominaispiirteiden tarkastelua*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Wetherell, Margaret. 2012. *Affect and Emotions: A New Social Understanding*. Croydon: Sage Publishing.
- Wetherell, Margaret, Laurajane Smith ja Gary Campbell. 2018. "Introduction: Affective heritage practices." Teoksessa *Emotion, Affective Practices and the Past in the Present*, toimittaneet Margaret Wetherell, Laurajane Smith ja Gary Campbell, 1–22. Lontoo: Routledge.
- Ylimaunu, Juha. 2000. *Itämeren hylkeenpyyntikulttuurit ja ihminen–hylje -suhde*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

FT, dosentti Riina Haanpää työskentelee kulttuuriperinnön yliopistonlehtorina Turun yliopistossa. Hän on kiinnostunut paikallisesta ekologisesta tiedosta ja yhteisölähtöisestä muistitietotutkimuksesta.

FT Laura Seesmeri on määrääkainen kulttuuriperinnön yliopistonlehtori Turun yliopistossa. Hänen tutkimusalaansa on kokemuksellinen maisema, merellinen kulttuuriperintö ja taidelähtöinen etnografia.